

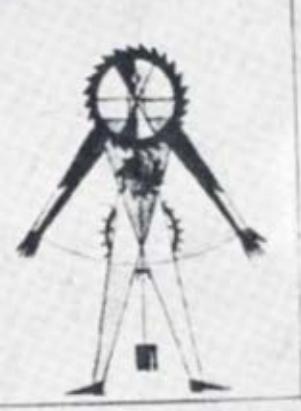

зенитистичко
позориште

le théâtre
zenitiste

Ю. Кік
Багриць
Волинь

Ю. Кік
Багриць
Волинь

POD SENKOM AEROPLANA

izdavač: MUZEJ POZORIŠNE UMETNOSTI SRBIJE, BEOGRAD, STERIJINO POZORJE, NOVI SAD
za izdavače: MIODRAG ĐUKIĆ, MILETA RADOVANOVIC
glavni urednik: ZORAN JOVANOVIĆ
autor izložbe: MIROSLAVA OTAŠEVIĆ
saradnik: MARKO PELJHAN
urednik kataloga: BOJANA ANDRIĆ
likovno rešenje kataloga: SLOBODAN RUNDO
štampa: DP PROSVETA, NOVI SAD
tiraž: 1000 primeraka. Štampanje završeno maja 1990.

Fotografije: LJUBA RISTIĆ

POD SENKOM AEROPLANA

FUTURIZAM-POZORIŠTE

„Umetnost šutnje...
kao što je tragedija umjetnost
maskiranja!“

Vincenzo Cardarelli, 1919.

Rane futurističke predstave bile su više manifesti no praksa, više propaganda no živa produkcija. Sve je počelo 20. februara 1909. u Parizu objavljivanjem prvog futurističkog manifesta u dnevniku „Le Figaro“. Njegov autor, italijanski pesnik Filippo Tommaso Marinetti, čiji se svi inicijali sadrže u FuTu rizMu, pišući iz svoje raskošne vile „Rosa“ u Milandu, izabrao je Pariz kao metu svog manifesta „zapaljive žestine“. Napad na sve utemeljene vrednosti umetnosti nije bio neuobičajen u gradu sa reputacijom kulturne prestonice Evrope, ipak... Marinettijev podvig bio je presedan, ravan prvorazrednoj pozorišnoj akciji: jedanaest tačaka manifesta upozoravaju na radikalne zahteve f u t u r i s t a („Mi futuristi hoćemo...“) a da ovi u tom času, izuzev samog Marinettija, uopšte ne postoje! Saradnici, saborci, sledbenici pojaviće se tek kasnije!

Pozorišni programi futurističke škole sadrže nesagledive posledice po istoriju modernog teatra: od dominacije scenskog nad dramskim, preko aktivnog angažovanja publike u predstavama, uvodenja novih tehnologija, korišćenja umetničkih izraza drugih umetnosti do potpunog negiranja teatarske iluzije. „Mislići u teatru znači misliti scenom!“

Uticaji koje je širio ovaj prvi autentični avangardni pokret XX veka gotovo su simultano stizali do nas: katkad direktno („Zvrk“, „Proglas srpskim futuristima“, „Človek z bombami“), katkad indirektno kroz zenitizam ili konstruktivizam. Ideološka su osporavanja (veze tzv. Drugog futurizma sa fašizmom) ometala ali ne i poništila ozbiljne umetničke vrednosti i značenja futurističkog pokreta. Ova je izložba pokušaj podsećanja na tu činjenicu.

POD SENKOM AEROPLANA

ŽELJA ZA ZVIŽDUCIMA

Filippo Tommaso Marinetti (1876–1944) otac novog pozorišnog jezika kojim je htio da ispiše: revoluciju, improvizaciju, entuzijazam, rekord, elastičnost, eleganciju, silovitost, plemenitost, borbu protiv svih okova. Fasciniran brzinom, mašinom, sportskim automobilima i paradoksom svake vrste Marinetti teži sintezi Einsteina, Roentgena, Freuda, Nietzchea i Sorela. POZORIŠTE JE NASILJE, SUROVOST I NEPRAVDA – ŠTA BI DRUGO MOGLO BITI! Strašcu profete, ludaka i lakrdijaša ispisuje manifest za manifestom („Dramaturzma futurista“ 1911, „Varijetsko pozorište“ 1913, „Sintetičko pozorište“ 1915, „Pozorište iznenadenja“ 1922, „Radiofonsko pozorište“ 1933, „Totalno pozorište“ 1933, itd.) žestoko se boreći za potpunu destrukciju mimetičkog izraza, za novi pozorišni znak saglasan vlastitom vremenu i daleko ispred njega. Obožavajući scenu i scensko, osporavajući dramu ali ne i dramsko, energijom ubojitog pokliča: UBIJMO MESEČINU! Marinetti anticipira Dadu, Gropiusa, Piscatora, Artauda. Uticaji su nesagledivi.

SIMULTANA EKSPANZIJA

U „Kategoričkom imperativu zenitističke škole“ iz 1922. Ljubomir Micić, barbarogenije, drski propagator Nove Umetnosti kojom će Balkan nadmašiti Evropu, piše: „Izrazite kao pesnik ŽIVOT (život kao fizički-metafizički-kozmički-metakozmički-magnetski-metamagnetski impuls vremena; zenitofija). Izrazite životnu EKSPANZIJU bez logike jedinog dogadaja. Ekspanzija mora biti izražena simultano-jednovremeno-časovito: U jednom času zbiva se nebrojeno raznovrsnih nelogičnih – jedan o drugom neovisnih dogadaja (čina) ...ZENITISTIČKA PESNIČKA ŠKOLA PRVA SLOBODNA CENTRALA ZA BALKANIZACIJU EVROPE!“

SERATE

Futuristička kuhinja bori se protiv zloupotrebe špageta (Manifest iz 1930) no nema ništa protiv musolinijevskih menzi. U životom kontaktu sa publikom, prilikom famoznih „serata“ sirovinski sastojci te kuhinje bivaju zgotovljeni na glavama protagonistu preciznim pogocima prostač-

kog gledališta. Ta ista futuristička kuhinja, međutim, već 1913. godine nudi slastan pozorišni jelovnik. Manifest Varijetskog pozorišta zalaže se za dinamizam forme, za ironično raščlanjivanje izlizanih obrazaca Lepog, Uzvišenog, Svetog, za bučno učešće gledalaca u radnji; „fisicofolia“ je antiakademski odgovor na dosadu pasatističkog pozorišta. Izmenjeni jezik agresivno okrenut značenjima svetla, zvuka, buke, govora u njihovim neobjašnjivim značenjima ima za cilj sistematsko skrnavljenje klasične umetnosti pozorišta.

VEĆERNJA

„3. januara 1923. prva zenitistička večernja u Beogradu. Beograd se dostoјno odužio toj sentimentalnoj pažnji Ljubomira Micića: „Politika“ sa pamfletom, publika sa posetom od trideset ljudi... Isto veče gostovao je u Narodnom pozorištu operski tenor pa je obuzeo sve kulturne duhove prestonice“, „Zenit“ 1923.

ONI ĆE DOĆI

Sintetičko pozorište ne podnosi blebetanje, brbljivost, verbalnu pamet i poruku. Uključuje reč kao paradoks. Pozorišni jezik bitno određuje scena, njena neposrednost (vremenska i prostorna) telesnost, umnost i zaumnost, ideologija i tehnologija. Sintetički nonsens komadi, loveći trenutak, uspevaju da ulove epohu.

... I JEDAN MAGARAC!

Zenitistička sintetička predstava održana 16. decembra 1922. godine u Gombalačkoj dvorani I realne gimnazije u Zagrebu. Okupila je znamenite učesnike: Jo Kleka, D. Herjanića, gđicu Kranjčević, Z. Meglera, V. Pilara, D. Plavšića ml., M. Šena. Izvedeni su fragmenti Micića, Marinettija i Golla uz efektne izmene svetla, plesa, sviranje vergla, harmonike i divljeg udaranja u bubenj. Na pozornicu je izведен i jedan magarac!

TOTALNO POZORIŠTE

„Mi gajimo neizrecivu odvratnost prema komadima pisanim za radnim stolom, unapred smišljenim, koji ne vode računa o ambijentu i vremenu u kojem će biti predstavljeni. Većina naših pozorišnih dela napisana je u samom teatru“, poručuju futuristi. Totalno pozorište, drskošću lingvističke revolucije, obavlja proždiranje svih upotrebljivih činilaca drugih umetnosti i medija konvulzivno bljujući usijanu energiju.

Totalno pozorište završava aplauzom koji „kao podrigivanje, kad provali, oslobada želudac publike sveg onog nesvarljivog vremena kojeg se nagutala“.

REČI U PROSTORU

Godine 1922. u „Rečima u prostoru“ Ljubomir Micić beleži: „Elasticitet reči treba razviti do maksimalnosti. Izbor mora biti što raznovrsniji. U manjanju gramatičkog izraza stvara se nova reč koja odgovara... Kad vidim mramornu banku onda vidim i šibera što se ceri iz sviju barova i pozorišta – vidim političara kako moralije kroz ključaonicu ogromne kase...“

Realna apstrakcija. Simultan izraz. Jednostavnost. Jasnoća!“

ODGOVOR ZEVANJEM

Odgovor zevanjem na Ibsenove misaone fraze premešta novu dramatis personae iz oronule kuće dramskog teksta na vetrometinu predstave, znači zamenu isušenog kategoriziranog modela beživotne verbaliziranosti za čulni govor oslobođen iluzije. „A dream itself is but a shadow“, kaže Hamlet. Iluzija je zamjenjena aluzijom. Dramatis personae gubi auru lične imenice ne stideći se reference koja bi mogla da smeta njenoj laži. Njena nova uloga jeste puko predstavljanje, uloga uloge, otvorena homonimija.

ĐOKONDA SREDSTVO ZA ČIŠĆENJE!

U „Izletu u Rusiju“ iz 1925. Miroslav Krleža piše: „Vladimira Iljića gledate po slastičarnicama od čokolade ili od kreme, a torte i kolači ispisani su citatima iz njegovih dela. U trgovinama cvijeća on je sastavljen od crvenih i bijelih cvijetova... Lenjin... od potkova i od čavala, od masti i od voska... On je uspomena putnička u obliku vase ili čaše; on je graviran na tanjirima, na peponicama, na kefama....“

LETEĆE POZORIŠTE

„Napokon će i oni najsiromašniji, ako podignu glave ka nebū, imati svoje pozorište!“ „Leteći dijalazi, avio-pantomima, avio-ples za mase“; „Let je umetnički izraz stanja duše!“ To su poruke Fedele Azarija, slikara, pilota, futuriste ispisane 11. aprila 1919. godine. Islikani avioni u „muškim“ i „ženskim“ dijalozima, izbacuju bojene dimove i muziku buke maestra Rusloa. Nebo je teatar s galaktičkom scenografijom!

NAŠA SRCA BIPLAN

Godine 1924. Boško Tokin peva:

„Naša srca biplan

Naša duša monoplan

Leti naraštaj.

Žene frapantne

misli galantne

odvele su nas daleko...

Život većine:

pitanje odgovor, odgovor pitanje.

Večnost: pitanje na odgovor.

Život manjine, naš život?

kinematograf, pokret.

brzina i umetnost".

U drugom broju „Zenita“ Boško Tokin objavljuje esej „Pozorište u vazduhu“ u kome pozdravlja aeroteatar, akrobatsku sintezu svih umetnosti od likovnih do zvučnih kojima je cilj dinamički igrokaž novog pozorišta: žive slike, letenje, teorija relativnosti, NOVA UMETNOST!

FUTURISTIČKI RAT

Futuristički rat mobiliše: „Ne može se više ovako beščano i bogomrsko živeti i nećemo da živimo sebe nedostojno mi što smo sutrašnji u današnjici“, piše Dimitrije Mitrinović u „Programu srpskog futurizma“ 1913, a Joso Matović u neobjavljenom futurističkom glasilu „Zvrk“ iz 1914, na pitanje: šta hoćemo?, spremno odgovara: „Iz Beograda preko Budimpešte i Beča te Berlina u Bern...“. Ulično pozorište-maskarata Augusta Černigoja, ranih dvadesetih nudi zanos kolektivne igre, mudrost ludizma, pokretanje ispoljenog, kako bi rekao Artaud.

Podbevšekov „Človek s bombami“, Vinaverovi „Telegrafske soneti“, poezija Kamova, Dragana Aleksića, inventivne scenografije, kostimi, pozorišni nacrti Josipa Seissela (Jo Kleka)... sve je u službi Novoj umetnosti.

Godine 1927. Černigoj piše:

SVI PROTIV STARE UMETNOSTI!!

SVI PROTIV STARIH SHVATANJA!

SVI PROTIV STARE MALODUŠNOSTI!!

SVI PROTIV STARE PASIVNOSTI I DEGENERACIJE!

ŽIVELA NOVA UMETNOST

= GRADITELJSKA

= SINTETIČKA

= KOLEKTIVNA

A već 1921. Ljubomir Micić poručuje:

„Ovaj Treći Decenij neka je namenjen nama. Mi ga opet namenjujemo odlučnoj borbi protiv svake tradicije, protiv svih regionalizama: ZA UMETNOST I ČOVEKA – NEMA GRANIČA... IZLAZIMO PRED MLADU JUGOSLAVIJU I NAGOVEŠTAVAMO SVOJE NOVOROĐENJE!“

Mira Otašević

Beograd, februar 1990.

POZDRAV BEOGRADU.

*SOLARNE EKSPLOZIJE NEDOKONČANIH UMETNIŠKIH
NAČRTOV SO PULZARI ZGODOVINE.
STRUKTURA TAKŠNE UMETNINE POSTANE Z NAŠIM
VPISOM V NJEN DIAGRAM BINARNA.
MREŽE PROGRESIVNIH ALGORITMOV SE ŠIRIJO
SPEKTRALNO.
ZDRUŽENI ROTIRAMO V TURBINE
NADRAŽENOSTI VESOLJA!*

ПОЗДРАВ БЕОГРАДУ.

*СОЛАРНЕ ЕКСПЛОЗИЈЕ НЕДОВРШЕНИХ УМЕТНИЧКИХ
ПЛНОВА СУ ПУЛСАРИ ИСТОРИЈЕ.
НАШИМ УПИСИВАЊЕМ У ЊЕН ДИЈАГРАМ
СТРУКТУРА ТАКВОГ УМЕТНИЧКОГ РАДА ПОСТАЈЕ БИНАРНА
МРЕЖЕ ПРОГРЕСИВНИХ АЛГОРИТАМА ШИРЕ СЕ
СПЕКТРАЛНО.
УДРУЖЕНИ РОТИРАМО У ТУРБИНЕ
НАДРАЖЕНОСТИ СВЕМИРА!*

Nova Gorica, 11. 1. 1990

MARKO PELJHAN

ZVRK

Glasilo Hrvatskog
FUTURISTIČKOG Pokreta

Urednik: JOSO MATOŠIĆ
Redakcija i administracija: ZADAR, Ulica Soli 5.

Futuristična

Futuristička vremena.

Uzavore je nata krov te cijela zemlja.

Taj onlaci stižu s vjetri, palji i gaje; pali, kida i goje.

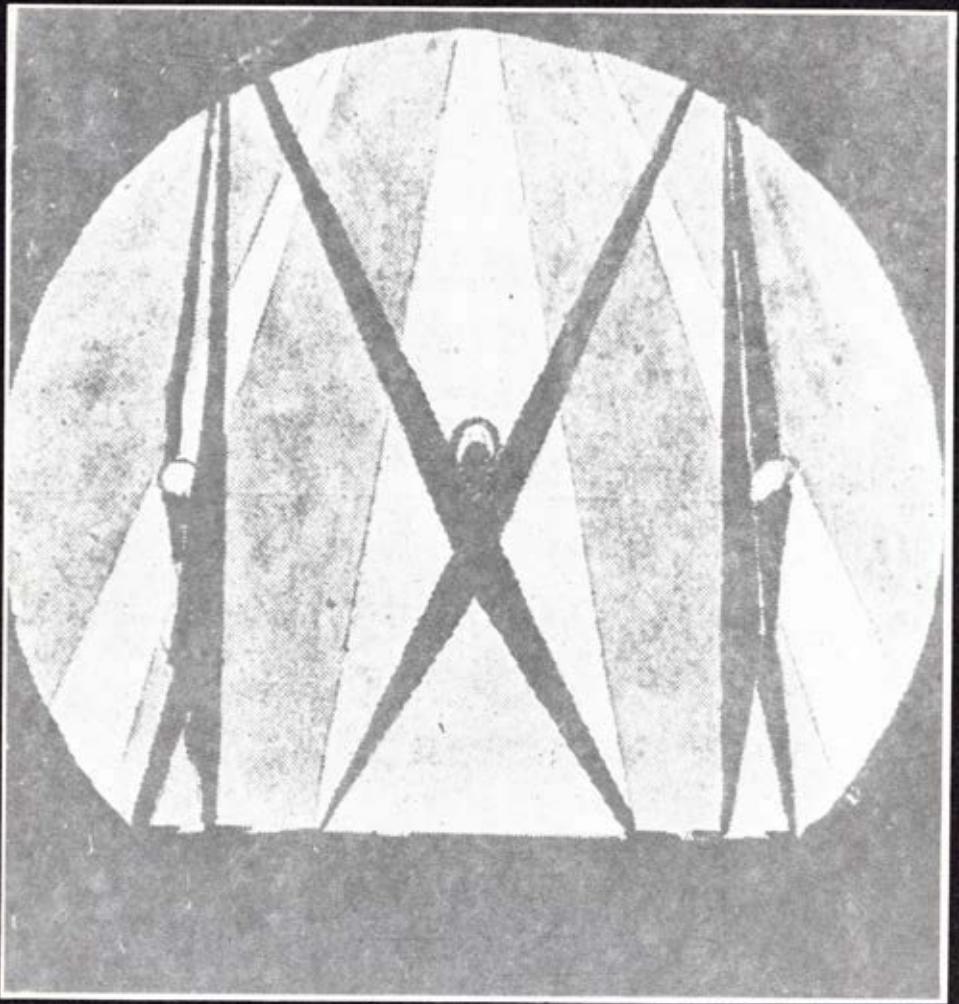
U nama je ogrijene vladarske vile, magne i moci
da skidam o skore, tigrite i storce, koje ne prenajemo.

Bojvor naše volje ispunjen je preravnim negadovodljivom
i muto - in nemirom, a on daje energijom, koja će da
prvih većito je staro i stare, da podigne što je novo i vrijedno.

I sti-pazige i eksplozija moine želave i nesavladive jedosti
neće, triumfirati će magom najvećeg vultana, zagrinuti kao
majčin i niji top naprednjeg neboja, rukuti i kriknuti kao
majčini lvi, majprugostiji tiger i majjurjastiji leopard.
Zato će se uštiheti zoh-liti vatrenim cutnjajazmon iz doline
i trube u svjetlo i visinu, te stareći slo-dus bez strana u pogiblj lavi ^{graničnik}.

A spustimo li se, da u tamnium varama umistimo pozidne
zeli se i zagubne crkvice, provalit čime gađenjemčini Kao
voda slapa Nijagare, Gubavice i Krke.

Mladost! Kralje, vrije, mjeso napred:
detonirati, popločiti, asfaltirati i punjiti
paratijam, da se dolodus, u stajnu,
miono ravije i hrvatski
futurizam.

JO KLEK: ZAVESA ZA ZENITISTIČKO POZORIŠTE, 1924.

Конак је био први пут Роману Грију и Тарзаку
 То им добро једно чак и у сму
 Живот људи хукара неизбежно највиши
 Двојно пре него што назијем друге
 Ми смо преврзали себе
 Био је Наполеон и Петар Велики
 Били су Племену Сан-Франциско Мънеджерите
 Ми још искос били

„ВАМПИР“

Си кост на
 Сви ћу вас ок
 Клип забијати
 Клип гвоздено ће
 Клип
 У Индија пливати
 Лажати пробудење

sing
sing
sing | singapo-

ТАЈНА КУЋЕ БР. 61.

ВО ИМЈА ЗЕНИТИЗМА

ДОЛЖНУКА ОДРОДА У ЛИДУ ЏА „ВАМПИР“
 ПРЕДЛОГ ЗА СЕ „ВАМПИР“ ЧЛЕНКИ

УВЕК БЕСНИ

KLEK, MICIĆ: DELOVI SCENOGRAFIJE I NACRTA KOSTIMA, KOLAŽ, 1925.

анушка

ТЕБИ МОЈА ДИВНА ЖЕНО

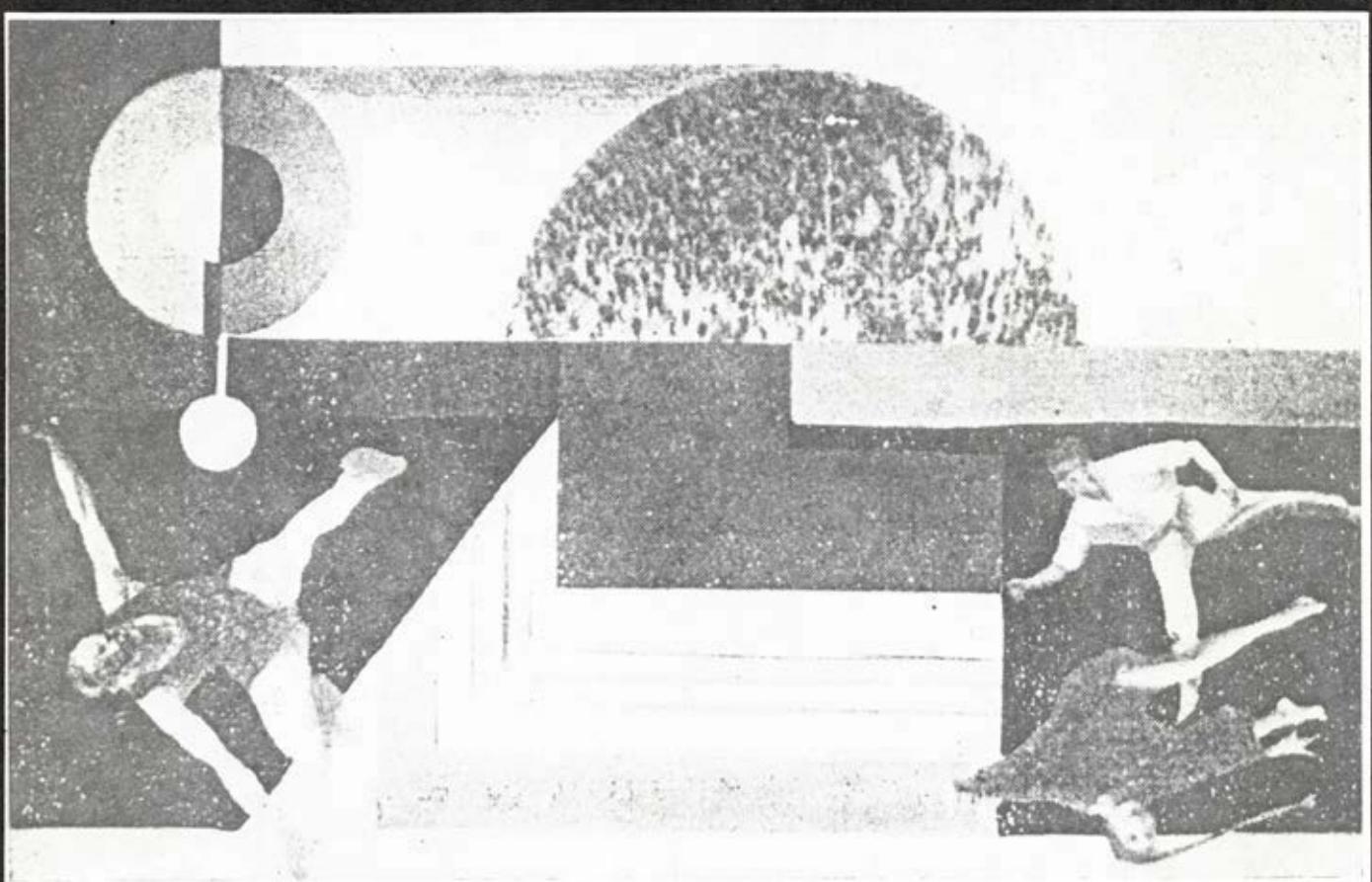
посвећујем ову балканску и варварску поему

во имја

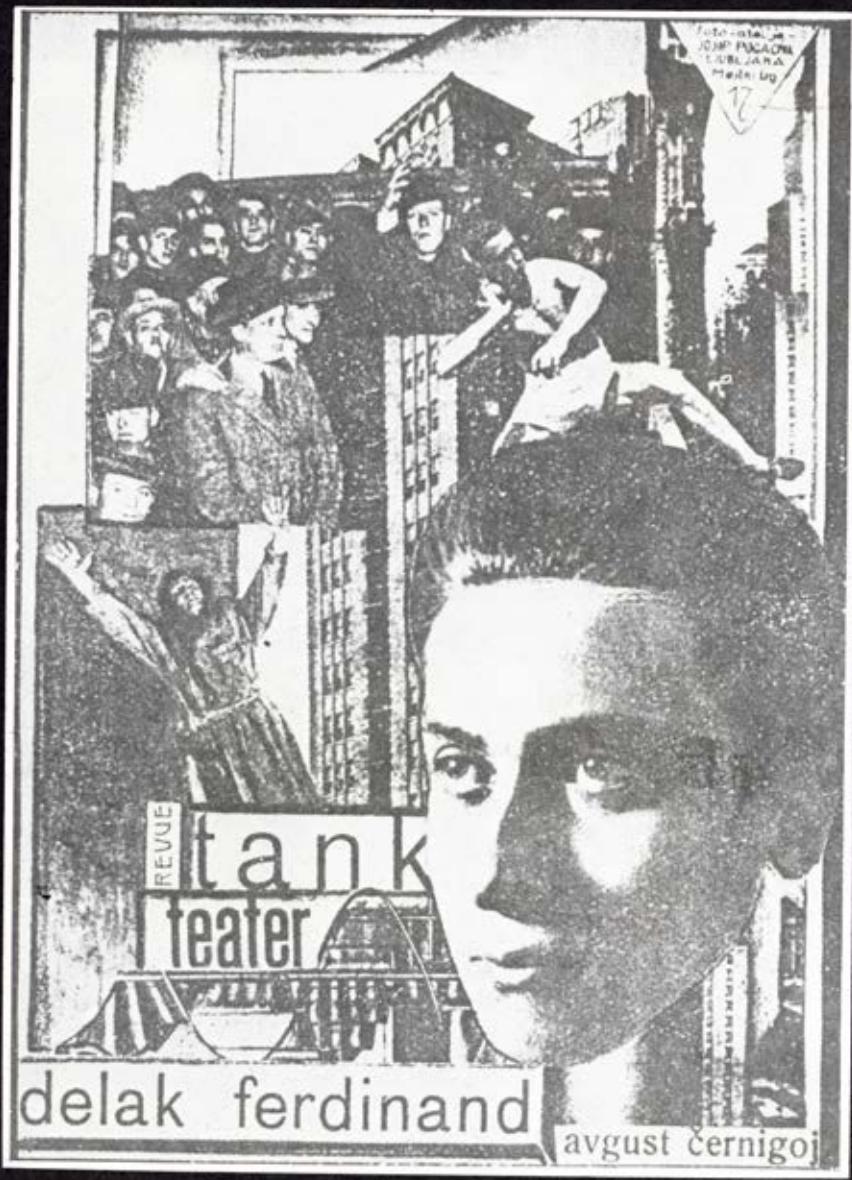
зенитизма

и

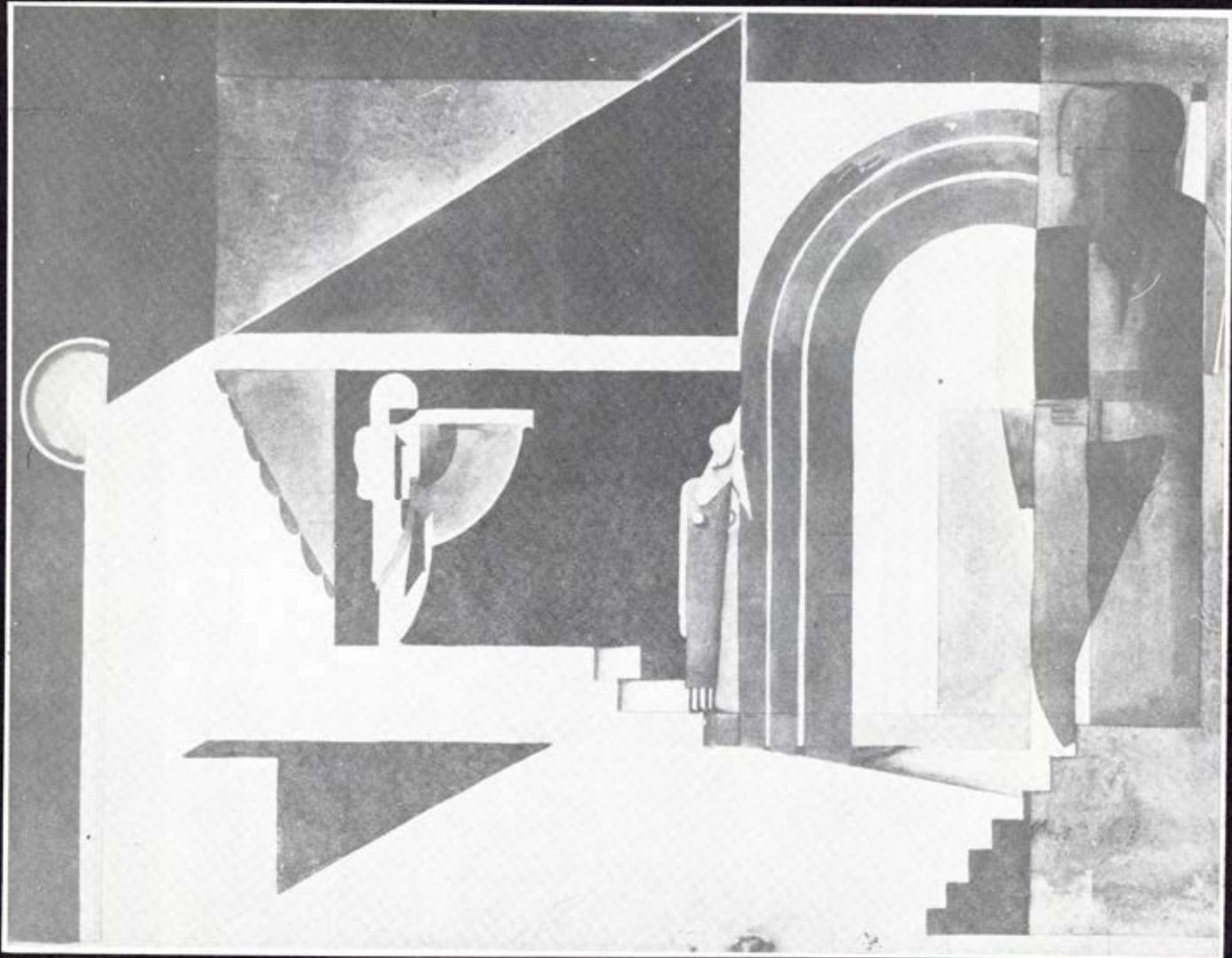
љубави

EDUARD STEPANČIĆ: SCENSKA SLIKA, FOTOKOLAŽ, 1928.

AUGUST ČERNIGOJ: FERDO DELAK, FOTOKOLAŽ, 1928(?)

AUGUST ČERNIGOJ: SKICA ZA SCENOGRAFIJU, 1926(?)

EDUARD STEPANČIĆ: MASKA A B (1927)

tank

no. 1-2

Ijubljana, s. h. s.

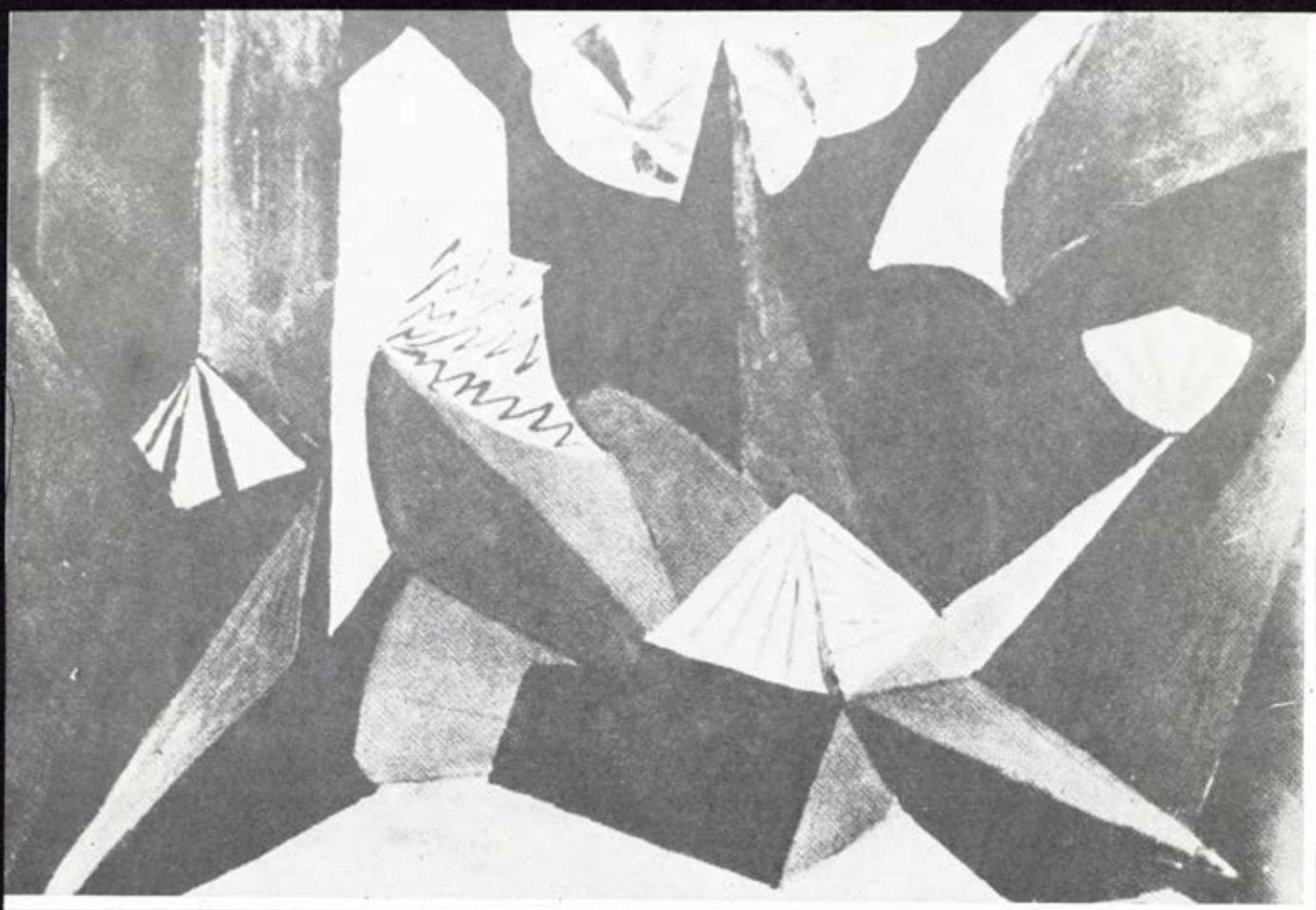
lioubliana, s. o. s.

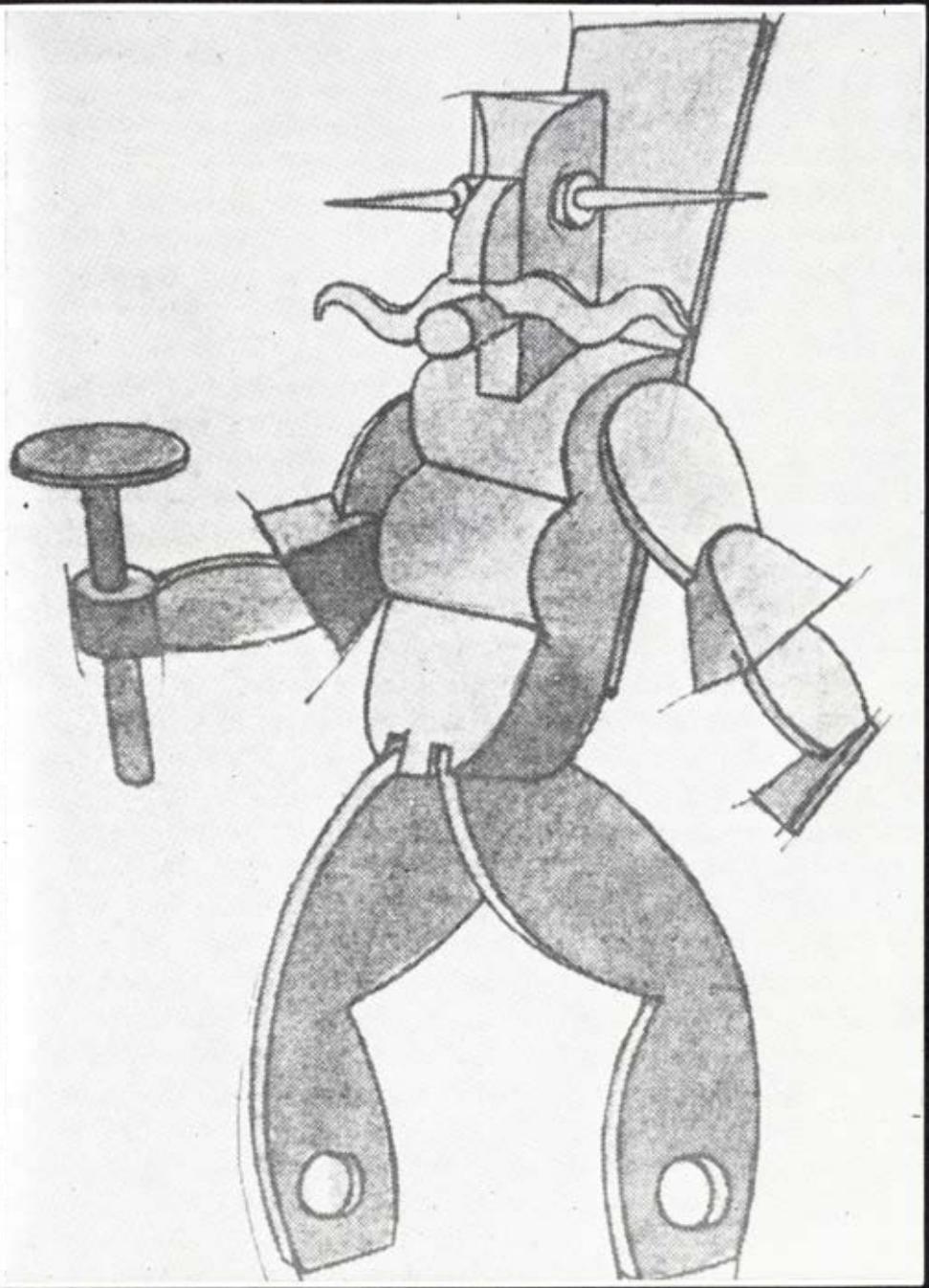
UMBERTO BOCCIONI: KARIKATURA FUTURISTIČKE SERATE, 1911.

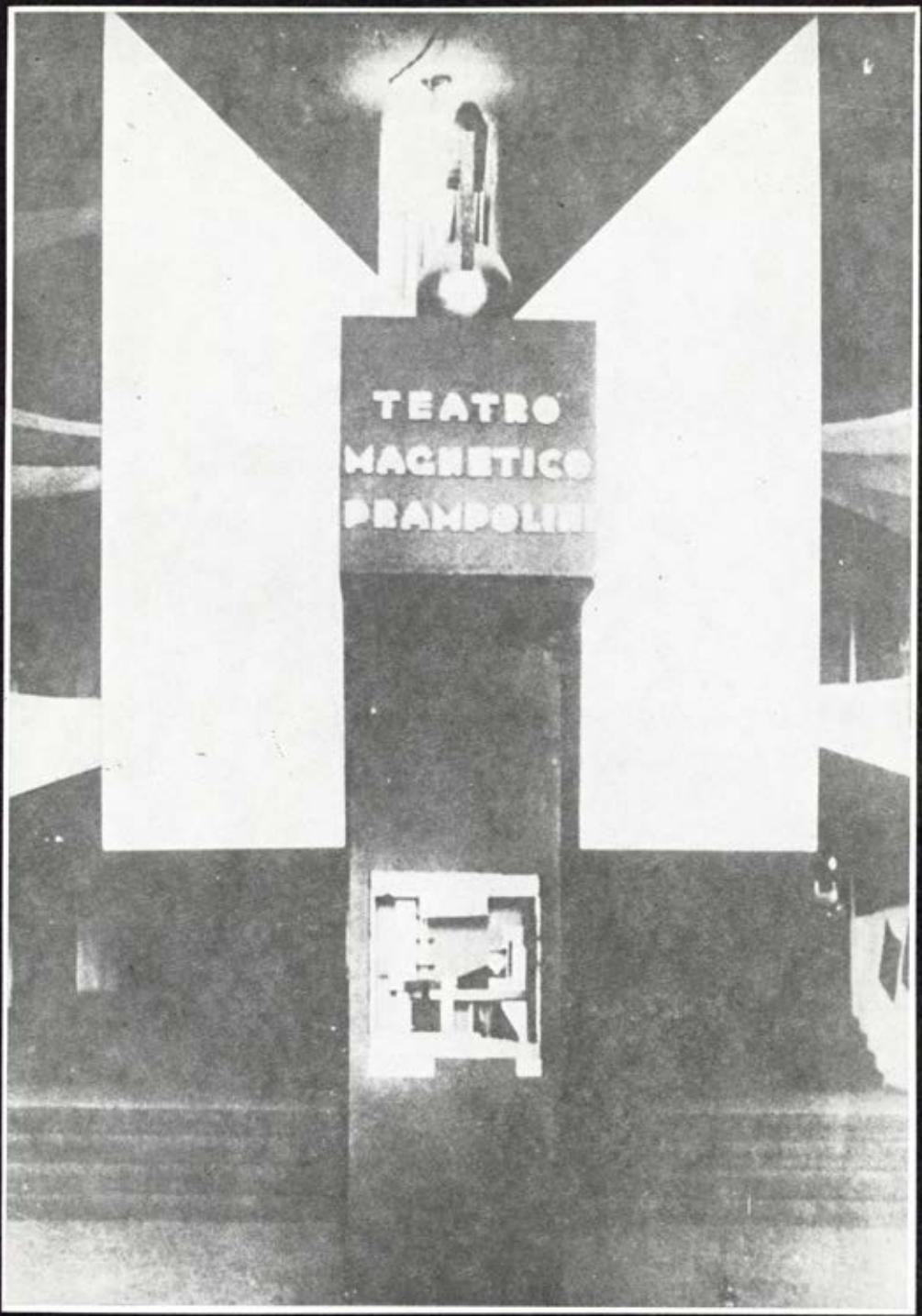
ANTON GIULIO BRAGAGLIA: THAIS, 1916.

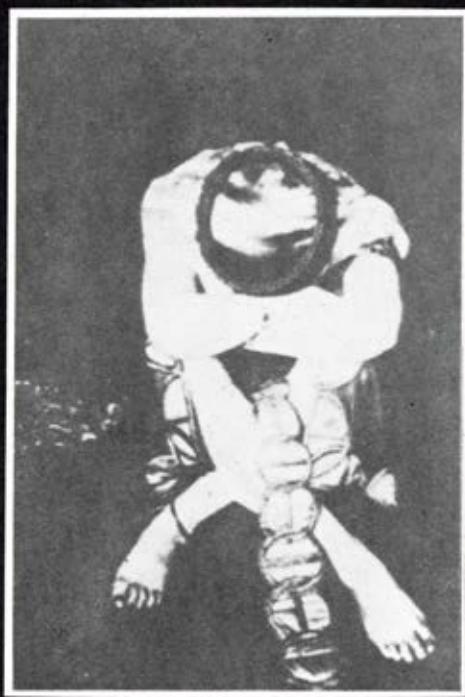
GIACOMO BALLA: SKICA ZA BALET „FEAUX D' ARTIFICE“ DIAGILEVA, 1917.

FORTUNATO DEPERO: SKICA LUTKE ZA „PLASTIČKI PLES”, 1918.

ENRICO PRAMPOLINI: MODEL „MAGNETSKOG POZORIŠTA”, 1925.

VALENTINE DE SAINT-POINT

HRONOLOGIJA

1909	Frederik Juvančić: „Manifest futuristov”, „Ljubljanski zvon”, XXIX, br. 4
1911	Stanislav Vinaver: „Telegrafske soneti”
1913	Dimitrije Mitrinović: „Estetičke kontemplacije – Program srpskog futurizma”, „Bosanska vila” XXVIII br. 4, Sarajevo
1914	„Zvuk”, futurističko glasilo, urednik Joso Matošić, Zadar (neobjavljeno)
1919	Ljubomir Micić: „Ritmi mojih slutnji” Anton Podbevšek dovršava zbirku pesama „Človek z bombami” objavljenu tek 1925.
1920	„Ljubomir Micić: „Istočni greh”, „Misterij za bezbožne ljude” Branko Ve Poljanski radi u slovenačkim pozorištima Dragan Aleksić stupa u vezu sa dadaistima
1921	Manifest ekscentrizma. FEKS (fabrika ekscentrične glume) Poljanski: „Svetokret”, list za ekspediciju na Severni pol čovekovog duha, Ljubljana Prvi broj „Zenita”, internacionalne revije za umetnost i kulturu, Zagreb Micić, Goll, Boško Tokin: Manifest zenitizma
1922	„Rdeči pilot”, Podbevšekov časopis, Ljubljana „Dada-tank”, časopis Dragana Aleksića Marijan Mikac priređuje „zenitističke večernje” u Topuskom, Sisku i Petrinji Lj. Micić: „Stotinu Vam Bogova”, drugo izdanje izlazi pod naslovom „Kola za spasavanje” „Zenitistička večernja” Jo Kleka u Gombalačkoj dvorani I realne u Zagrebu
1923	„Zenitistička večernja” Lj. Micića u Beogradu Poljanski: „77 samoubica” Marijan Mikac: „Efekt na defektu” Lj. Micić: Archipenko – Nova plastika
1924	Dragan Aleksić i Boško Tokin režiraju u Beogradu film „Kačaci u Topčideru” (uništen) Branko Ve Poljanski: „Panika pod suncem” Lj. Micić: Manifest „No made in Serbia”
	August Černigoj: Prva konstruktivistička izložba u gimnastičkoj dvorani Tehničke škole, Ljubljana
	A. Černigoj: ulično pozorište-maskerata
1925	Lj. Micić: „Aeroplán bez motora” Susret Poljanskog i Marinettija A. Černigoj osniva privatnu školu M. Mikac: „Fenomen majmun”, predgovor Poljanskog, oprema Jo Klek
1926	Jubilarni broj „Zenita” Lj. Micić: „Antievropa” Poljanski: „Tumbe” Micić i saradnici na izložbi „Revolucionarne umetnosti” u Moskvi Poslednji broj „Zenita”
1927	Časopis „Tank”, Ferda Delaka, Ljubljana Poljanski: „Crveni petao”

HRONOLOGY

1909	Frederik Juvančić: „Futurist Manifesto”, „Ljubljanski zvon” XXIX, br. 4
1911	Stanislav Vinaver: „Telegraphic Sonets”
1913	Dimitrije Mitrinović: „Aesthetic contemplations-Serbian Futurist program”, „Bosanska vila” XXVIII br. 4. Sarajevo
1914	„Zvuk”, Futurist magazine, Joso Matošić edit, Zadar (unpublished)
1919	Ljubomir Micić: „Rhythm of mine conjectures” Anton Podbevšek finished collected poems: „Men with bombs” published hardly in 1925.
1920	Ljubomir Micić: „Eastern sin”, „Mystery for atheists” Branko Ve Poljanski worked in slovenian theatres Dragan Aleksić made contact with Dadaists
1921	Manifesto of Excentrism, FEKS (Factory for eccentric acting) Poljanski: „Svetokret”, magazine for human spirits expedition in North Pole, Ljubljana 1st number of „Zenit”, international magazine for Art and Culture, Zagreb Micić, Goll, Boško Tokin: Manifest of zenithism
1922	„Rdeči pilot”, Podbevšek's magazine, Ljubljana „Dada-tank”, Dragan Aleksić s'magazine Marijan Mikac organised „zenithistic evenings” in Topusko, Sisak and Petrinja Lj. Micić: „In the name of 100 Gods”, 2nd edition „Saving Wagon” „Zenithistic evening” by Jo Klak, in 1st. High school gym, Zagreb
1923	„Zenithistic evening” by Lj. Micić in Belgrade Poljanski: „77 suicides”
1924	Marijan Mikac: „Effect in Defect” Lj. Micić: Archipenko – new plastic art”
	Dragan Aleksić, Boško Tokin made film „Brigands in Topčider” (destroyed)
	Branko Ve Poljanski: „The panic under the sun”
	Lj. Micić: „No made in Serbia”, manifesto
	August Černigoj: 1st Constructivistic exhibitin in Technical school gym, Ljubljana
	A. Černigoj: street-theatre performances
1925	Lj. Micić: „Aeroplane without engine” Poljanski met Marinetti
	A. Černigoj founded private school
	M. Mikac: „Monkey Phenomena”, preface by Poljanski, illustrations by Jo Klek
1926	Anniversary number of „Zenith” Lj. Micić: „Antieurope” Poljanski: „Upside-down” Micić and assistants participated in „Revolutionary Art Exhibition”, Moscow
	Final number of „Zenith”
	„Tank” magazine by Ferdo Delak, Ljubljana
	Poljanski: „Red Cock”

Zahvaljujemo na saradnji:

MUZEJU FORTUNATO DEPERO, ROVERETO, ITALIJA

NARODNOM MUZEJU, BEOGRAD

SLOVENSKOM GLEDALIŠKOM IN FILMSKOM MUZEJU, LJUBLJANA

AKADEMIJI UMETNOSTI, NOVI SAD

